

3

Zrození vůdce

„Pokud se mi podaří vyhrát volby, přivedu s sebou do Kremlu své bývalé kolegy z KGB,“ pronesl Vladimir Putin již coby úřadující prezident Ruska v březnu 2000 v rozhovoru pro americkou televizi ABC. „Znám je mnoho let a důvěřuji jim. Nemá to nic společného s ideologií. Je to otázka odborných kvalit.“ Po Juriji Andropovi to bylo podruhé v historii Sovětského svazu a následně Ruska, kdy do jeho čela dosedl mnohaletý agent KGB a špiony pozval do centra kremelské moci přímo hlavním vchodem.

Ve službách KGB Putin působil od poloviny 70. let a následně i celá 80. léta. V knize *The New Tsar* popisuje její autor, dlouholetý šéf moskevské pobočky *New York Times* Steven Lee Myers, že Putin se o členství v KGB začal ucházet pod vlivem silného emočního zážitku z propagandistického filmu, jehož hlavním hrdinou byl právě tajný sovětský agent bojující proti nacistickému Německu. Když se Putin sám ucházel o práci v KGB, nebyl přijat, úspěch se ale dostavil o několik let později, kdy si ho KGB vyhlídla sama.

Bývalí kolegové o dnešním ruském prezidentovi nejčastěji mluví jako o muži dvou tváří. „Je to člověk, který říká úplně něco jiného, než si

myslí. Navenek působil jako konformista, když jsme ale byli pohromadě jen malá skupinka kolegů, překvapoval nás svými politickými názory. Jako právník byl hodně kritický k justičnímu systému v SSSR a sympatizoval s největšími kritiky Kremlu,“ tvrdí ve své vzpomínkové knize *Sloužil jsem s Putinem u KGB* Vladimir Usolcev, Putinův bývalý kolega z buňky KGB na drážďanské Angelikastrasse 4.

Putin podle Usolceva věřil v KGB a její roli v dějinách, kdy si ji idealizoval jako organizaci shromažďující pod svou střechou ty nejlepší z nejlepších s úkolem střežit velmocenské postavení SSSR, udržovat pořádek v zemi i v jejích satelitech a jako bonus za to mít přístup k výhodám, k nimž se běžní sovětsští občané nikdy nemohli dostat. Zároveň však nevěřil, že Čeka, jak se tajné policii říkalo v prvních letech komunistického režimu, se za Stalina podílela na masových vraždách a dopouštěla se opakovaných brutálních represálií a nezákonností.

I když je Putin v nejvyšších patrech ruské moci rekordně dlouho, snad žádného světového politika neobklopuje tolik tajemství a nejasností jako právě jeho. O jejich rozklíčování se pokusila v roce 2012 i dvojice respektovaných amerických znalců Ruska Clifford Gaddy a Fiona Hillová, kteří vytvořili psychologický a analytický portrét ruského vůdce a společně o něm vydali knihu s názvem *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*. Gaddy a Hillová v ní mimo jiné uvádějí, že jde o muže mnoha identit a zároveň bez tváře: „Jako správný důstojník KGB drží pod pokličkou jak svoji minulost, tak své skutečné cíle.“

Autoři společně zrekonstruovali nebo nasbírali řadu příběhů, z nichž vykreslují Putinův obraz. Jeden z nejpozoruhodnějších se přitom odehrál před budovou Sovětského kulturního centra v Drážďanech, jež byla ve skutečnosti Putinovou tajnou centrálou KGB. Byl podzim 1989, právě padla berlínská zeď a rozhněvaný dav se chystal na zteč sídla tajné

služby. V poloprázdné budově pár lidí chvatně balilo tajné dokumenty a odnášelo je do sklepa. Nadřízení zmizeli, z důstojníků KGB zůstal jen jistý Vladimir Putin. Následující příhodu dnes tento muž i několik očitých svědků popisuje takto: Jelikož hrozilo, že dav vtrhne dovnitř a zmocní se důležitých dokumentů, rozhodl se vyjít ven a třeba se s davem – jako trénovaný džudista – i poprat.

Nakonec však prý stačilo, aby k lidem promluvil svojí plynulou němčinou, představil se jim jako tlumočník a ujistil je, že budova je opravdu jen obyčejným kulturním centrem. Znejistělý dav se postupně rozešel. „Nikdo pro nás nehnul prstem,“ prohlásil každopádně Putin při vzpomínce na onu epizodu v Drážďanech na adresu Moskvy a tehdejšího vládnoucího reformátora Michaila Gorbačova a dal tak najevo, že se cítil zrazený a vydaný napospas běsnící mase.

Putinova zatrpkllost má logiku: z komunistické části rozděleného Německa (žil a sloužil tam v letech 1985–1990) totiž viděl Sovětský svaz jen jako rozpadající se velmoc a byla mu naprosto cizí atmosféra volnosti a „duchovní revoluce“, kterou doma v čase perestrojky a nebývalé svobody nadšeně prožívala jeho generace. „Perestrojku jsme sledovali jen v televizi,“ píše jeho tehdejší manželka Ludmila ve svých memoárech a vysvětluje tím, proč na ně nemohla přeskočit energie řady jejich spoluobčanů žijících v proměňujícím se Sovětském svazu.

Co naopak Putin hluboce – a negativně – prožíval, byla německá revoluce, která strhla komunistický stát, v nějž věřil. Když se pak vrátil do rodného Petrohradu, uviděl spoušť. Ludmila vzpomíná na své zděšení z prázdných obchodů a nekonečných front na jídlo, která se prý nepodobala ničemu, co do té doby v SSSR i Evropě zažila: „Všechno bylo v rozkladu.“ Tato osobní zkušenost byla pro Putina zásadní, píše Gaddy a Hillová a citují jeho slova: „Všechny ideály, s nimiž jsem vstupoval

do KGB, se zhroutily.“ KGB najednou již nebyla institucí, která chránila impérium, ale jen trpně přihlížela jeho drobení.

V jiném rozhovoru Putin připouští, že návrat do Ruska byl těžký. „Ocitl jsem se mezi lidmi s jinými názory a postoji ... a v takové chvíli začínáte uvažovat a promýšlet věci nanovo.“ Šlo nepochybně o překotnou dobu: lidé začali živelně podnikat, některým se za záhadných okolností podařilo velmi rychle zbohatnout, k moci se drali ti, kteří mluvili o potřebě větších společenských svobod a naopak rozpuštění organizací jako byla Putinova KGB. Nikdo to neví přesně, ale dost možná, že to byl právě obranný reflex, který Putina a další komunistické špiony semknul v pro ně nejistých časech ještě pevněji k sobě.

V dalších letech se totiž Putin obklopil především bývalými kolegy z KGB, které nakonec přivedl vstupními dveřmi až do Kremlu. Jako ruský prezident začal spolupracovat s lidmi ze střední vrstvy velení KGB, s nimiž profesně začínal ještě před svým vysláním do Německa v domovském Petrohradu. Podobně jako on i oni byli činní v KGB řadu let, a buď volně pokračovali v její nástupnické organizaci kontrarozvědce FSB, nebo po rozpadu SSSR jako Putin působili několik let přechodně v civilu, kdy budoucí šéf Kremlu začal zkraje devadesátých let pracovat v administrativě petrohradského starosty a svého bývalého učitele z univerzity Anatolije Sobčaka.

Sobčak mu v roce 1991 nabídl místo svého zástupce pro styk se zahraničím. Tehdejší pamětníci popisují, že Putin jako jeden z mála uměl plynule německy, což petrohradský starosta viděl jako přínos. První rok v Petrohradu byl pro Putina zlomový. Jeho kariéra najednou visela na vlásku, protože byl odpovědný za nepříjemnou věc: potraviny, které objednal pro Petrohrad ze Západu (město zoufale trpělo rozpadem ruského trhu a obchody byly prázdné) výměnou za nerostné suroviny,

nedorazily. Městská pokladna přišla zhruba o devadesát milionů dolarů a Putinovi hrozilo vězení. Složitý příběh nebyl nikdy vyjasněn, jasné je však jedno: Putina zachránilo několik lidí, které později, když se stal prezidentem, postavil vedle kolegů z KGB na důležité mocenské posty a oni dodnes tvoří nejužší okruh jeho důvěrníků.

Jedním z nich byl Dmitrij Medveděv, který jako mladý právník sepsal Putinovi obhajobu. Mezi dalšími byl například tehdejší šéf petrohradské daňové správy Viktor Zubkov nebo Alexej Kudrin, Sobčakův náměstek pro finance. Samotný Sobčak, který rozpustil vyšetřovací komisi, již na rozkrytí Putinova obchodu sestavila liberální politička Marina Saljeová, se Putinova nástupu do Kremlu nedožil a zemřel na infarkt. O mnoho let později se Putin k tomuto případu vrátil před novináři a řekl jen, že ruské podniky, s nimiž ten obchod dohadoval, „zmizely jako pára nad hrncem“.

Marina Saljeová se po marném úsilí případ dotáhnout do konce odstěhovala do malé vesnice daleko od Petrohradu, a když ji tam před několika lety vypátrala americká novinářka ruského původu Masha Gessenová, autorka knihy o Putinovi s názvem *The Man Without a Face*, našla jen vystrašenou ženu, která jí odmítla cokoli říct – včetně toho, z čeho má takový strach. Dokumenty k případu se z petrohradských archivů záhadně ztratily. Tak je to ale v Rusku se vším, co se Putina týká, píše v recenzi na knihu Gessenové americká historička Anne Applebaumová: „Neexistují důkazy, že se něco vůbec stalo. Mizí dokumenty. Mizí lidé, anebo si mění totožnost.“

Putinovi životopisci Hillová a Gaddy z jeho petrohradského příběhu vyvozují několik závěrů. Putin, který mohl být stejně tak obětí tohoto podvodu jako jeho přímý účastník, se podle nich naučil, že přežijí jen ti, kdo stojí výše než zákon. A dále že potravinová soběstačnost je klíčová

pro přežití státu a že kapitalismus není nic jiného než neustálý souboj predátorů, jejichž hlavním cílem je krást; vrylo se mu do paměti, že poslušnost těchto bohatých dravců si stát zákonem nevynutit a že mnohem účinnějším nástrojem jsou „neformální metody“ kontroly a ovládání. Jinými slovy, metody KGB.

O tom, jak se Putin dostal do Kremlu, panují dodnes dohady a Hillová s Gaddym přiznávají, že „síly, které jej do Kremlu vyslaly, zůstaly velkou neznámou“. K jistému pochopení mohou přispět Putinova slova dokládající, jak důležité bylo pro jeho politický vzestup to, co se naučil v KGB. „Hlavní zkušeností byla práce s lidmi a s velkým množstvím informací,“ řekl v roce 2001 americkému novináři z *Newsweeku* Christianu Carylovi. V žargonu KGB měl pojem „práce s lidmi“ jasný význam: studovat psychologii protivníka (či budoucího kolegy), hledat jeho slabá místa a využít je. Tuto „měkkou“ formu manipulace zavedl do KGB její šéf Jurij Andropov počátkem osmdesátých let, právě když Putin nastupoval do služby. „Práce s lidmi je ta nejsložitější věc na celém světě,“ svěřil se Putin na setkání s mladými právníky v roce 2003. Andropovovi dal postavit sochu.

Putin měl pro „práci s lidmi a informacemi“ skvělé podmínky už jako šéf FSB ještě před nástupem do funkce prezidenta, ale později využil svého potenciálu naplno. Z člena svého petrohradského klanu Zubkova udělal šéfa mocné instituce RFM – v podstatě finanční policie, čímž dostal do rukou všechny potřebné páky ke zkrocení oligarchů, kteří si v období divoké privatizace za Jelcina vybuodovali svá podnikatelská impéria.

Stejným způsobem – tedy „prací s lidmi a informacemi“ – ovládl Putin postupně všechny segmenty státu. Díky ústavě z roku 1993, která dávala ruskému prezidentovi nesmírné pravomoci (jež jeho předchůdce